

כרמלה לוטמר

המסע המופלא של ביאלר

אורי ביאלר, לא לבד: מדיניות החוץ של ישראל. הוצאת אוניברסיטת בן-גוריון, מכון בן-גוריון לחקר ישראל והציונות, 2022.
402 עמודים.

הספר של ביאלר מהווה מעין סיכום של עשרות שנות מחקר רבגוני ורב-ממדי של אחד החוקרים הבולטים בתחום ההיסטוריה הדיפלומטית בכלל, וההיסטוריה של מדיניות החוץ הישראלית בפרט, ומספק ראייה היסטורית רחבה על התפתחות יחסי החוץ של ישראל מאז הקמתה ועד הסכמי אוסלו. הסקירה מרשימה, ובשונה מספריו הקודמים של המחבר, מבוססת על מקורות משניים, שכן מטרתה כאן לספק מבט רחב ככל האפשר, על פני תקופה ארוכה, על מדיניות החוץ של ישראל.

הספר כולל 11 פרקים (ומלבדם הקדמה ואחרית דבר), המאורגנים בארבעה חלקים. החלק הראשון (ארבעה פרקים) מוקדש לשורשי מדיניות החוץ של ישראל. הפרקים כוללים דיון מעמיק בדיפלומטיה היהודית בתקופת היישוב, בשנות המדינה שבדרך ובמלחמת העצמאות. החלק השני (שלושה פרקים) עוסק במטרות יחסי החוץ של ישראל, ובבדיקתן היסודית במבחן המעשה. המטרות שמזהה ביאלר הן הכרתן של מדינות ערב בישראל, שחרור מתלות זרה בנפט וקליטת עלייה. החלק השלישי (שלושה פרקים) מנתח את היחסים האסטרטגיים של ישראל עם צרפת, עם מדינות ביבשת אפריקה משנות ה־50 עד שנות ה־70, וכן את היחסים האסטרטגיים בין ישראל וארצות הברית, שעל חשיבותם מיותר להכביר מילים. החלק הרביעי והאחרון, שבו פרק אחד בלבד, מתמקד בחוזה השלום

עם מצרים. אחרית הדבר מספרת בקצרה את "סיפור אוסלו", מבלי להטיל אחריות לכישלון על מי מהצדדים, ומציגה גם את יחסי ישראל עם השוק המשותף כדוגמה לחוסר הצלחה ביחסי החוץ.

הספר מרשים מאוד בהיקפו, וחשיבותו נעוצה בחמש סיבות עיקריות –

הראשונה – הוא מזכיר לנו את התפקיד המשמעותי שמילאו אנשי צבא לאורך השנים בקביעת מדיניות החוץ. יותר מכך – ביאלר מסביר כיצד שירתה מדיניות החוץ את מטרת העל, שהיא הגנה פיזית על גבולות המדינה. מעבר לזאת, הוא גם מתאר כיצד גובשה דוקטרינת הביטחון של ישראל בשנותיה הראשונות ועל מה נשענה. הקשר ההדוק בין צבא ופוליטיקה נשמר עד היום, כאשר קצינים בכירים פונים לשדה הפוליטי לאחר פרישתם.

השנייה – הסקירה הרחבה מאפשרת הבנה עמוקה יותר לא רק של ההתפתחות ההיסטורית של היעדים והמוסדות של מדיניות החוץ של ישראל, אלא גם את הקונטקסט הרחב יותר שאפשר אותן. המדינה שבדרך, ולאחר מכן המדינה הצעירה, צלחה מהמורות רבות, והיה עליה לפלס את דרכה הדיפלומטית בסביבה מאתגרת, ובאזור שנתפס כשדה קרב בין-מעצמתי. תיאוריו הצלולים של ביאלר מצליחים להעביר מורכבות זאת בצורה יוצאת דופן.

השלישית – יחסי חוץ הם תמיד תוצר של מציאות קיימת, גם אם מטרתם לשנות אלמנטים מסוימים במציאות זו ולנצלם לצורכי קידום אינטרסים לאומיים. בהתחשב בשינויים במערכת הבין-לאומית, במיוחד בשנים האחרונות, בעולם בכלל ובמזרח התיכון בפרט (הסכמי אברהם), אלה ישפיעו בהכרח גם על יחסי החוץ של ישראל. המסגרת התיאורטית והאנליטית שהספר מציע תשמש עוגן לניתוח שינויים אלה והשפעתם על מדיניות החוץ של ישראל.

הרביעית – הנרי קיסינג'ר טען בזמנו כי לישראל אין מדיניות חוץ, אלא רק מדיניות פנים. ספרו של ביאלר מספק אינספור דוגמאות שמאששות את קביעתו של קיסינג'ר, ומתארות כיצד השפיעו התפתחויות פנימיות בישראל על שיקוליהם של מקבלי ההחלטות במדיניות החוץ. יש כאן גם אישוש תיאורטי לקשר הסימביוטי בין שני ממדי הניתוח – פנימי וחיצוני – והשפעותיהם ההדדיות – כפי שניתח רוברט פאטנאם במאמרו מ-1988¹.

---

1 Putnam, Robert D. (1988). Diplomacy and domestic politics: The logic of two-level games. *International Organization*, 42(3), 427–460.

החמישית – סיפור התפתחותן של הבריתות האסטרטגיות של ישראל – צרפת, חלק ממדינות יבשת אפריקה, וכמובן ארצות הברית – כמו גם ארעיותן של שתי הראשונות וחבלי לידתה של השנייה – מספק סקירה השוואתית מרתקת של שיקולים, לעתים נקודתיים ולעתים מערכתיים, שמנחים מקבלי החלטות בבניית בריתות. התיאורים של ביאלר מספקים הצצה לא רק לתהליך בנייתן של בריתות, אלא גם לסיבות ולאופן של סיומן.

סגנונו של ביאלר קולח, וניכר כי לא רק שהוא מכיר כל פסיק ומשפט באירועים שמתוארים בספר, אלא גם נהנה מהניתוח רחב הידיים. מבחינת שיטת המחקר – היסטוריוגרפיה ומחקר ארכיוני – הספר הוא אכן דוגמה ומופת. התייעוד ההיסטורי, שתמיד נתקל בקשיים שמעכבים את המחקר מטעמי סודיות, כמו גם פתיחת ארכיונים שנים רבות לאחר האירועים המתוארים, מצליח להניח כאן תשתית מוצקה לפאזל ענק עם אלפי חלקים מתולדות מדינת ישראל, ופורס בעצם את סיפורו.

לאורך הספר ביאלר אינו שיפוטי, ואינו בוחר צד בתיאורי מחלוקות. יש שיראו בכך חיסרון, אך נדמה לי שיש בכך יתרון משמעותי, כיוון שבדרך זו הוא מגיש סקירה ממוסמכת "יבשה", ומאפשר לקורא לקבוע את עמדתו בסוגיה הנדונה. זהו מחקר היסטורי בשיא תפארתו.

יש שיחלקו על בחירת הפרקים של ביאלר כפי שתוארה לעיל. חלופה הגיונית הייתה בחירת מסגרת אנליטית או תיאורטית מתחום היחסים הבינ-לאומיים, ובחינה לאורה את התפתחות יחסי החוץ של ישראל. איני בטוחה שבחירה בחלופה זו הייתה מניבה תובנות רבות (וטובות) יותר. חלופה נוספת הייתה לבחון כיצד מרכיבים שונים במדיניות החוץ – רעיוניים ואוניברסליים – עמדו במבחן האמצעים למימושם. יש מתח מתמיד ביניהם, והניסיון למצוא עוגנים ופשרות בסוגיות שונות במהלך השנים (בעיקר עבור דמוקרטיה צעירה) מהווה אתגר לא פשוט (ראו יחסי ישראל-דרום אפריקה). ועדיין, בחירתו של ביאלר, לדעתה של כותבת שורות אלה, היא נבונה, הגונה והגיונית.

אחרית הדבר מנתחת שני מקרים שבהם לא נחלה מדיניות החוץ הישראלית הצלחה במאמצייה לצאת מבדידות מדינית – יחסיה עם השוק המשותף בסוף שנות ה-50 ותחילת שנות ה-60, והסכמי אוסלו שנחתמו ב-1993. מאחר שהספר דן בשלום עם מצרים בחלק הרביעי, ניכר שאחרית הדבר נכתבה מעט בחופזה, ולא באותו עומק מוקפד של הפרקים הקודמים. אם כך, כיוון שאנחנו ב-2023, אפשר להגיד בביטחון שהספר הנדון דן ביחסי

החוץ של ישראל עד שנות ה-80, עם דיון קצר על הסכמי אוסלו, וספר המשך (הכרחי) יתמקד ביחסי החוץ של ישראל משנות ה-90 עד ימינו אלה. הדבר אך מתבקש, משום שנדמה כי הספר מסתיים מוקדם מדי. אומנם הסכם השלום עם מצרים משמש עוגן משמעותי – סיום מצב הלוחמה עם הגדולה בשכנותינו, והכרתה בנו – אולם זוהי רק תחנה אחת (גדולה) במסע המתמשך של יחסי החוץ של ישראל, מסע רצוף הצלחות – גם אם כמה כישלונות – שביאלר חייב להמשיך לספר בסגנונו הקולח ובידע המרשים שלו.

ד"ר כרמלה לוטמר, המחלקה ליחסים בינלאומיים, ביה"ס למדעי המדינה, אוניברסיטת חיפה.

דוא"ל: clutmar@poli.haifa.ac.il